

ALGEMENE BESCHOUWINGEN

Bepaalde belangrijke aspecten overlappen alle hoofdstukken. De deelnemers hebben, aan het einde van de werkzaamheden, verkozen om drie transversale aspecten die op verschillende momenten ter sprake zijn gebracht, hier specifiek naar voren te brengen. Ook al hebben de discussies hieromtrent nog niet allemaal tot concrete voorstellen geleid, wensten de deelnemers om er hier op terug te komen, in de hoop dat anderen een en ander verder zullen uitwerken.

1. Waakzaamheidsgroep

De mensen die in armoede leven en die hebben deelgenomen aan het project hebben duidelijk gemaakt dat zij tegenover indicatoren zeer wantrouwig staan, en de andere deelnemers zijn zich hiervan tijdens de discussies bewust geworden. De indicatoren zijn voor de wetenschappers en de afgevaardigden van de administraties iets waar ze dagelijks mee te maken krijgen; ze gebruiken ze veelvuldig en dragen soms zelfs bij tot hun uitwerking. Voor de mensen in armoede zijn indicatoren een theoretisch begrip dat hen veelal vreemd is. Tegenover cijfers die uit indicatoren voortvloeien voelen zij zich vooral 'objecten' van een analyse of een studie, en geen personen die hun eigen leven leiden. Uiteindelijk vrezen zij dat al deze cijfers zich tegen hen keren. Dit ligt aan de basis van hun wantrouwen. Alle deelnemers zijn zich bewust geworden van deze realiteit en de onderliggende uitdaging.

Bij het afsluiten van het hoofdstuk met betrekking tot de menselijke gevoelens, hebben de deelnemers gewezen op het feit dat, wanneer men van enquêtes wil gebruik maken, het noodzakelijk was dat te

doen met behulp van een werkgroep met daarin vertegenwoordigers van de mensen in armoede. De nadruk werd gelegd op de enquêtes. Maar algemeen gesteld, blijkt het verzamelen, het gebruiken en het interpreteren van gegevens betreffende armoede delicaat te zijn, waar ze ook vandaan komen.

Zowel het opstellen van indicatoren als het gebruik ervan vergen een grote voorzichtigheid opdat men, zowel voor wat betreft de manier waarop over armoede wordt gepraat als voor de wijze waarop het armoedebeleid wordt geëvalueerd, de voeling met de realiteit zoals door de mensen in armoede beleefd, garandeert. Het trefwoord dat door een afgevaardigde van een administratie werd gebruikt was 'waakzaamheid' en dit woord werd nadien door de andere deelnemers weerhouden.

Een voorbeeld illustreert het belang van deze waakzaamheid. In het hoofdstuk betreffende 'arbeid en tewerkstelling' hebben de deelnemers voorgesteld om het tewerkstellingstraject weer te geven. Zulke informatie moet dienen om de moeilijkheden te kennen waarmee mensen in armoede geconfronteerd worden tijdens hun intrede in de arbeidswereld. Als de informatie gebruikt wordt om de sociale controles op de werkzoekenden te versterken, verliest deze haar bestaansreden en riskeert ze zich daadwerkelijk te keren tegen arme mensen.

De deelnemers hebben voorstellen uitgewerkt; ze weten dat het hier om onvolledige voorstellen gaat. Het is duidelijk dat enerzijds deze waakzaamheid niet kan worden verzekerd zonder de mensen in armoede, en dat anderzijds vele aspecten, vooral van technische aard, voor hen onbekend zijn. Een dergelijke waakzaamheid slaat op een samenwerking tussen de mensen in armoede en de andere bij de armoedebestrijding betrokken personen.

Het zijn de levenservaringen die het in dit project mogelijk hebben gemaakt om dit idee naar voren te brengen. Het is misschien jammer dat de tijd en de middelen ontbraken om het verder uit te werken en concreter te maken. In een eerste ontwerp van dit verslag werd er zelfs niet naar verwezen. Maar tijdens de laatste plenaire samenkomst hebben meerdere deelnemers geopperd dat er moest over worden gesproken, anders zou een belangrijk aspect van de dialoog zijn verzwegen. Op dit moment vertegenwoordigt dit aspect de uitdrukking van een reële bezorgdheid waarmee moet worden rekening gehouden bij de manier waarop gegevens over armoede moeten worden ingezameld en gebruikt, eerder dan een afgewerkt voorstel. Bijkomende tijd en overleg zullen nodig zijn om na te denken over de modaliteiten voor de uitwerking ervan.

2. Opeenstapeling en kettingreacties

Indicatoren analyseren algemeen gesteld bepaalde aspecten van het bestaan. De lijsten van indicatoren leveren bij mekaar gebrachte gegevens die niets zeggen over de opeenstapeling (accumulatie) van of de interactie tussen verschillende aspecten. Dit is zeker iets wat ontbreekt als men armoede zoals het beleefd wordt, wil bevatten.

De vraag betreffende kettingreacties en de opeenstapeling is tijdens de werkzaamheden heel vlug opgekomen en is herhaaldelijk teruggekomen. Maar de deelnemers hebben, door de beperkte duur van het project, niet verder kunnen werken aan de vertaling van dit begrip naar indicatoren toe. Zij achten het wenselijk dat de opbouw van dergelijke indicatoren zou worden overwogen.

3. Armoede en vrijheid

In de slotverklaring van de sociale Top van Kopenhagen waarvan melding werd gemaakt in de inleiding, wordt als doelstelling naar voren gebracht dat « *allen, mannen en vrouwen, en meer bepaald diegenen die in armoede leven, hun rechten moeten kunnen doen gelden, de voorzieningen moeten kunnen benutten en de verantwoordelijkheid delen, wat hen in staat moet stellen om een degelijk leven te leiden, en bij te dragen tot het welzijn van hun gezin, hun gemeenschap en de mensheid* » (§ 9 van de slotverklaring). De opeenvolgende fasen van dit onderzoek – actie – vorming hebben getoond dat veel mensen verstoken blijven van deze doelstelling:

- in het hoofdstuk betreffende de financiële aspecten hebben de deelnemers gewezen op het feit dat iemand die in armoede leeft niet de mogelijkheid heeft om aan alle noodzakelijke behoeften te voldoen en daardoor genoodzaakt is om een keuze te maken. De enige keuze die nog overblijft is de keuze omtrent de noodzakelijke behoefte waaraan men verzaakt. De mogelijkheden die resteren om verantwoordelijkheid op te nemen en bij te dragen tot het welzijn van de naasten worden logischerwijze beperkt;
- het thema betreffende arbeid en tewerkstelling behandelend, hebben de deelnemers de aandacht erop gevestigd dat de toegang tot de arbeidsmarkt beperkt is voor mensen die in armoede leven. Als ze er toch toegang toe krijgen, dan is die veelal onderworpen aan voorwaarden en zijn de mensen verplicht om moeilijke arbeidsomstandigheden te aanvaarden, of om terug te vallen op 'ondergewaardeerde' of tijdelijke betrekkingen die hen niet toelaten om een toekomst uit te bouwen om de eigen situatie en die van het gezin te verbeteren;

- de discussie omtrent de uitoefening van rechten heeft de deelnemers ertoe gebracht om de complexiteit van de procedure te benadrukken, die iemand die in armoede leeft moet volgen om een recht af te dwingen. Ze hebben gewezen op de afhankelijkheid van mensen tegenover sociale diensten en hebben eveneens de mogelijkheid tot conflict tussen de uitoefening van een recht en de uitoefening van een ander recht in het licht gesteld. Het zijn allemaal elementen die het individu belemmeren in de mogelijkheid om volledig zijn rechten te verwerven en zijn verantwoordelijkheid uit te oefenen. Ook wordt het feit dat bepaalde solidariteitsgevoelens beperkend kunnen werken op sommige rechten door de mensen in armoede aangevoeld als een belangrijke aantasting van hun persoonlijke vrijheid;
- de discussie omtrent de menselijke gevoelens heeft aangetoond hoeveel mensen die in armoede leven moeilijkheden hebben om hun eigen leven te controleren.

Het is dan ook nuttig dat de armoede wordt benaderd in termen die de beperkingen weergeven die de armoede oplegt aan de mogelijkheid om een keuze te maken, om een toekomst uit te bouwen voor zichzelf en voor zijn naasten, om aan het leven een gekozen richting te geven, of algemeen gesteld, de beperkingen die de armoede oplegt aan de uitoefening van de vrijheid.

